

SISAK ZA REVOLUCIJE 1848. GODINE

Filip Potreblica

Prilog donosi određene obavijesti o događajima u Sisku tijekom revolucije 1848. godine.

Sisak 1848. još je uvijek bio razdvojen Kupom na Stari, civilni (ranije kaptolski) i Novi, vojni, unatoč težnji žitelja da premoste Kupu i ujedine naselje. Početkom XIX. stoljeća Civilni je Sisak obično selo koje pripada sisačkom vlastelinstvu,¹ čiji je vlasnik 1816. ponovno postao zagrebački Kaptol.² Ubrzo nakon toga uprava vlastelinstva, obrtnici i trgovci žele Sisak učiniti slobodnim trgovištem. Godine 1822. izrađen je regulacijski plan Siska, koji se primjenjuje od 1828, a prema kojem je trgovište dobilo nekoliko ulica i oko 250 gradilišta na prostoru između mosta na Odri i trgovačke ceste kod tvrđe, i između Kupe i starog rimskog zida.³ Tek deset godina kasnije (1838) Kaptol je proglasio Sisak slobodnim trgovištem, a žitelje građanima. Usvojenim statutom koji se primjenjuje od početka 1839. građani upravljaju Civilnim Siskom. Biraju posebni magistrat i žele se izjednačiti u pravima s građanima u drugim gradovima, dok vlastelinstvo želi sačuvati feudalna prava.⁴ Kaptol je nad sisačkim vlastelinstvom zadržao i nadalje snažan utjecaj te je sve do 1848. ostvarivao značajne prihode izazivajući nezadovoljstvo među građanima.⁵

U vremenu, od 1838. do 1848, život u trgovištu Sisak buja i dosta se ulaže u njegovu izgradnju. Za to se vrijeme žiteljstvo trgovišta udvostručilo. Preko Siska 1847/48. odvija se promet u vrijednosti 13 milijuna forinti. Pretežno su to bili poljoprivredni proizvodi, zatim, duge, duhan, koža, vuna,

¹ Sisačko vlastelinstvo 1848. broji 14 sela: Galdovo (Kaptolsko), Bok, Tisina (Kaptolska), Odra, Pračno, Zabno, Strelečko, Stupno, Jazvenik, Greda, Petrovci, Sela (kod Siska), Drenčina, Vurot i trgovište Sisak s ukupno oko 4000 žitelja.

² Sisačko vlastelinstvo Prvostolnoga kaptola u Zagrebu osnovano je oko 1200 kraljevskom darovnicom. Ostalo je u vlasništvu Kaptola do 1806. kada prelazi pod francusku upravu, a 1813. pod austrijsku, da bi 1816. bilo vraćeno Kaptolu.

³ Josip Baturac, Sisačka gosposštija u prvoj polovici XIX. stoljeća, Arhivski vjesnik, godina III, svezak 3, Zagreb 1960, 293. Seljačke drvene kuće bile su preseljene s obale Kupe, a zamijenila su ih skladišta. Seljaci su mogli kuće preseliti u druge ulice, ako su željeli ostati žitelji trgovišta, dok su drugi preseljenje kuća učinili u susjedna sela. U selima su doseljeni seljaci dobili od vlastelinstva adekvatnu količinu alodijalne zemlje za onu ostavljenu u Sisku, te čavle za ponovno sastavljanje drvenih kuća.

⁴ J. Buturac, n. dj., 294. - Autonomnost je magistrata izražena u upravi i to ne u potpunosti, dok je Kaptol zadržao regalna prava. Simbol te autonomnosti je grb trgovišta koji čine tri rijeke (Sava, Kupa i Odra).

⁵ J. Buturac, n. dj., 293. - Navodi da je prihod vlastelinstva 1847. u gotovom novcu iznosio 53.165 forinti.

suhe šljive i dr.⁶ Građani su iskazivali potrebu udruživanja s Vojnim Siskom, ali se prethodno trebalo trgovište osloboditi vlasti Kaptola.

Vojni Sisak 1848. bio je pod upravom II. banovačke pukovnije i spadao je pod satniju u Petrinji. Potkraj vladavine Marije Terezije bilo je to krajiško selo koje se na prijelazu iz XVIII. u XIX. stoljeće intezivnije razvija zahvaljujući naseljavanju obrtnika i trgovaca. To uvjetuje gradnju spremišta za robu i otvaranje niza trgovačkih radnji. Žitelji potiču ujedinjavanje Vojnog s Civilnim Siskom u više navrata u prvoj polovici XIX. stoljeća, a posebno je to izraženo za vrijeme narodnog pokreta 1848. godine.

Kralj Franjo I. (1792-1835) posjetivši Sisak 1818. ukazao je na njegov izuzetno povoljan smještaj, te stratešku važnost, istakavši »... ova oba mjesta zaslužuju da se sjedine i na čast slobodnog grada podignu«.⁷

Godine 1842. upućena je vladaru molba da se Vojni Sisak izuzme ispod vojne uprave. Obecanja koja su dana nisu ostvarena jer se tome, po svemu sudeći, opirala vojna komanda. Sva nastojanja vojnog Siska u tom smislu ostala su bez uspjeha.

Vojni je Sisak zaostajao u razvoju, čemu mnogo pridonosi odredba da onaj koji ima kuću pod brojem ne može druge zidati niti kupiti, što je pridonijelo da kuće imaju slabu cijenu pri prodaji. Osim toga stranci nisu željeli da se podvrgnu vojnom načinu života i nisu bili zainteresirani za život u tim uvjetima. Na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće trgovina u Vojnom Sisku uspješno se razvijala, da bi ga 40-ih godina 19. stoljeća pretekao Civilni Sisak, što se odrazilo u broju kuća i žitelja. Stoga je razumljiva težnja Vojnog Siska da dobije slobodu u razvoju trgovine i da se oslobodi vojnih stega.

Realizacija ujedinjenja izostala je i 1848, kao i podizanje Siska na status slobodnog kraljevskog grada. Ponovno se to pitanje pokreće 1861, da bi Sisak tek od 1874. postao slobodan kraljevski grad, kada se ujedinjuju Stari (ranije kaptolski) i Novi (ranije vojni) Sisak.

Sisak pripada Zagrebačkoj županiji - savskom kotaru. Zbivanja u Zagrebu u ožujku 1848. utjecala su i na građanstvo Siska. Savski kotar obuhvaćao je 16 općina sa 18.858 stanovnika i trgovište Sisak sa 566 stanovnika (279 muškarca i 287 žene).⁸

Na početku narodnog pokreta u trgovištu Sisak bilo je vrlo burno. Na građanskoj skupštini održanoj 23. ožujka 1848.⁹ žitelji i vijećnici u Sisku bili su jednodušni u zahtjevu da se oslobode vlasti zagrebačkoga kaptola. Na skupštini, postavljeni magistrat od strane Kaptola i po njegovoj volji, odrekao se svoga položaja, jer drugog izbora nije imao. Istodobno su građani izabrali novi magistrat i time uspostavili svoju narodnu vlast. Osnovana je gradska

⁶ Josip Adamček, Narodna straža 1848-1849, Radovi Filozofskog fakulteta br. 5, Odsjek za povijest, Zagreb 1963, 30.

⁷ Arhiv Hrvatske (kraće AH), Sabor 1861, spisi Dvorske kancelarije, br. 207. - Molba građana Siska Hrvatskom saboru da sjedinic Civilni i Vojni Sisak i da ga učini slobodnim kraljevskim gradom (26. svibnja 1861).

⁸ AH, Zagrebačka županija (kraće ZŽ), spisi 1848. kutija 141 a, 21.X1848, br. 8. Popis žitelja oba spola od 21. listopada 1848. vrlo je pregledan i sadrži podatke za svaku općinu i svako selo kao i trgovište Sisak. Popisivač je pogriješio u zbrajanju za općinu Greda, selo Petrovci za 10 osoba, stoga ukupan broj žitelja nije 19.414, nego 19.424. U 11 općina savskog kotara i trgovištu Sisak veći broj je ženskih osoba, a samo u pet općina muških osoba. Ukupno je u savskom kotaru bilo 9.576 muškaraca ili 49% i 9.848 žena ili 51%. Broj stanovnika po općinama: Kratečko - 2014, Gošće - 2592, Topolovec - 2065, Budaševo - 790, Hrastilnica 0 1111, Setuš - 1038, Martinska ves - 1822, Luka -1224, Bok - 907, Sela - 1033, Odra - 877, Greda - 926, Brest - 925, Farkašić -387, Letovanić - 253, Dužica - 894 i trgovište Sisak - 566. Popis sadrži podatke za 46 naselja savskog kotara.

⁹ Novine d. - h. - sl., 29.III.1848, br. 27. - Usporedi Josip Adamček, n. dj., str. 43.

narodna straža. Već u početku narodnog pokreta građanima trgovišta Sisak bilo je poznato da i graničari imaju namjeru tražiti povlastice od vladara.¹⁰

U Sisku potkraj ožujka i početkom travnja vidno se očituje narodno raspoloženje. Građani su pozdravili imenovanje Josipa Jelačića za bana, posebno su to s oduševljenjem primili krajišnici, koji već tada izražavaju želju da pođu protiv Mađara. Što se tiče seljaka, u početku nema vidnijih gibanja, oni mirno obavljaju svoje poslove.¹¹ Istodobno u Turopolju se među seljacima govorilo da će biti proglašeni zakoni po kojima ih Ugarska oslobađa od kmetstva, tj. od davanja rabote, desetine i da će plemići morati plaćati porez (štibru).¹²

U sisačkom kotaru je 11. i 12. travnja seljacima proglašeno »... da neće više gospoštinama ništa raditi ni davati, samo neka imadu ustrpljenje dok zakon već sačinjen nestigne«. ¹³ Bilo je jasno da će doći do ukidanja feudalnih odnosa i u Hrvatskoj i da treba seljačke mase i plemstvo na to pripremiti. Nije se željelo proglasiti zakone o ukidanju feudalnih odnosa donesenih u ožujku u Ugarskoj, jer bi to moglo pojačati mađarsku propagandu u Hrvatskoj, pod čijim je utjecajem bio znatan dio seljaka i domaćeg plemstva u Turopolju.¹⁴

Ukidanje kmetstva 25. travnja 1848. imalo je više odjeka među građanima trgovišta Sisak nego među seljacima sisačkog vlastinstva. Seljaci i dalje nastavljaju raditi kao nadničari na vlastelinskoj zemlji, dok građani žele prigrabiti regalna prava i zemlju koju još nisu otplatili.¹⁵

Glavni prihodi sisačkog vlastinstva bile su zakupnine, odnosno, regalna prava, dok je vrlo malo prihoda od velikog broja težaka. Ukidanje kmetstva nije u početku vlastinstvo mnogo osjećalo, stoga što su prihodi neznatno smanjeni.¹⁶ Smanjenjem ili nestankom zakupnina i regalija, smanjit će se i prihodi vlastinstva, što će onemogućiti uspješno održavanje gospodarstva. Tako je tvrda nakon ukidanja kmetstva za Kaptol postala opterećenje. Za njezino održavanje bila su potrebna znatna materijalna sredstva kojih nije bilo.

U Sisak su vrlo brzo stizale vijesti iz drugih dijelova Hrvatske, Vojvodine, Italije i Mađarske o revolucionarnim zbivanjima. Tako su Sišćani 12. travnja saznali da je u Bečeju vlastelin 3. ožujka ukinuo desetinu i rabotu, što se odmah počelo i primjenjivati. O stanju u Vojvodini i položaju Srba u Ugarskoj saznali su 11. travnja, kada su primili proglas Srba iz Ugarske koji je poslan 13. ožujka u Novi Sad. Brzo se širila i propaganda mađarske vlade. Sišćani su bez pretplate dobili 1. i 2. broj novina »Vestnik« iz Pešte, za koji su u prvi mah mislili da je glasilo Srba u Ugarskoj jer je bio pisan srpskim jezikom. Suprotno tome, novine su propagirale mađarski utjecaj u Hrvatskoj i Vojvodini, a u njima su građani Siska našli »... kurjaka u ovčjoj koži, tj. mađarski duh sakrit u milom nam srpskom jeziku«. ¹⁷ Sišćani su znali kako Srbi u Ugarskoj žive iz spomenutog proglasa. Stoga su brzo uočili propagandni karakter novina u interesu Mađara. Pomišljali su da je tome mogla pridonijeti i cenzura, ali u tome slučaju preporučuju »... neka se urednici pre-

¹⁰ Isto, 8.IV.1848, br. 32.

¹¹ Isto.

¹² Isto. O stanju u Turopolju vidi J. Adamček, n. dj., str. 82.

¹³ Isto. 15.IV.1848, br. 35.

¹⁴ J. Adamček, n. dj., str. 82.

¹⁵ J. Buturac, n. dj., str. 295.

¹⁶ Čisti prihod sisačkog vlastinstva, prema J. Buturcu, donosio je Kaptolu godišnje u prosjeku od 10.000 do 15.000 forinti.

¹⁷ Novine d. - h. - sl., 15.IV.1848, br. 35.

sele u Novi Sad, gdje srpska sloboda vlada i neka ne obožavaju mađarske idole, koji našem narodu nikad ništa nisu koristili, nego su škodili.¹⁸

Žitelji Siska su znali razlikovati istinu od laži i osudili su mađarsku propagandu u Hrvatskoj i Slavoniji. Uočili su za čim teže Srbi u Ugarskoj i kako oni zamišljaju slobodu.

Narodna garda Siska u travnju vježba bez pušaka, a istodobno magistrat pismeno traži puške od oružara u Karlovcu. Nakon negativnog odgovora interesira se za njihovu cijenu u nemjeri da ih kupi.¹⁹ Narodna garda uspješno se brinula o sigurnosti građana, istaknutih ličnosti i o prolasku graničarske vojske.

Graničarska vojska sve je češće prolazila kroz Sisak na putu za Italiju. U Sisak je 13. travnja došao I. bataljon graničara tzv. njemačko-banatskog puka (u kojem je bilo i 15 Nijemaca) koji je slijedeći dan nastavio put preko Petrinje i Gline u Karlovac. Iz Siska ih je ispratila Narodna garda, a neki gardisti su otišli s njima i do Petrinje.²⁰ Slijedio je dolazak bansko-ilirskog puka i naših hrvatskih graničara (banovaca). Njihova pisma iz Italije potvrdila su revolucionarna zbivanja u travnju u Veroni, Vicenzi i drugim mjestima.²¹

Među krajiškim oficirima bilo je i onih koji nisu sa simpatijama gledali na narodni pokret i na narodne simbole. Tako je potpukovnik Emil pl. Kušević 20. travnja na petrinjskom trgu napao (pred mnogo svijeta) vojnika s trobojnom narodnom kapom.²² Zbog tog čina tamošnje ga je žiteljstvo osudilo. Već ranije je u narodu bio poznat kao tlačitelj graničara.

Zbivanja u Sisku utjecala su i na narodno raspoloženje u Petrinji. Tako je 5. svibnja 1848. »petrinjsko-sisačko općinstvo pravoslavno držalo skupštinu« na kojoj su dane upute za narodni sabor u Novom Sadu, a izabrani su poslanici za isti i to: Vaso Kavić i Joco Stanković. Istodobno je općina Petrinja pristala na želje istaknute u Sremskim Karlovcima.²³ Dva dana kasnije Narodna straža s barjacima pošla je do katoličke župne crkve, da bi 9. svibnja bila proglašena sloboda tiska, osnovana Narodna straža u općini, te zatraženo od cehova da svaki iz svojih redova izabere po dva člana za Odbor koji treba izraditi želje za Hrvatski sabor. Banov je pozdrav javno pročitan i spremljen u »ladicu«.²⁴ Cehovi su zaključili da će držati Narodne novine i da će ih čitati na svojim sastancima (skupštinama) radi upoznavanja sa zbivanjima u svijetu i u nas.²⁵

Osim u Civilnom i Vojnom Sisku narodno raspoloženje se očitovalo i u drugim susjednim mjestima kao što su Petrinja, Kostajnica i Jasenovac. Raspoloženje naroda bilo je usmjereno slobodnom izražavanju želje i zahtijevanja koja su u svibnju, uglavnom, formulirana i upućena banu J. Jelačiću i Hrvatskom saboru koji je bio sazvan za početak lipnja. Želje i zahtijevanja trebala su poslužiti kao instrukcija njihovim zastupnicima biranim potkraj svibnja i početkom lipnja u Hrvatski sabor.

U željama trgovišta Vojnog Siska nema općenitih zahtjeva. Sastavljene su 20. svibnja s posebnim prilogom koji je objašnjavao izgradnju mosta na

18 Isto

19 Isto

20 Isto, 18.IV.1848, br. 36.

21 Isto, 27.IV.1848, br. 40.

22 Isto, 2.V.1848, br. 42.

23 Isto, 16.V.1848, br. 48.

24 Ladica je cehovska škrinja u kojoj su se čuvalе isprave.

25 Novine d. - h. - sl., 16.V.1848, br. 48.

Kupi. Njegovi su žitelji nastojali izmijeniti vojnički status i time ostvariti mogućnost njegova bržeg gospodarskog razvoja. Izrazili su to u jedanaest točaka. Prva je i osnovna želja da se Vojni i Civilni Sisak ujedine i da ujedinjeni dobiju prava slobodnoga kraljevskog grada. To bi omogućilo izgradnju mosta preko Kupe koji bi povezao oba naselja.²⁶

Izgradnja mosta preko Kupe prije 1848. nije išla u prilog Kaptolu, jer bi njegovom izgradnjom izubio prihode, stoga je onemogućavao izgradnju na razne načine 16 godina. Za to vrijeme Kaptol je ostvario veliku korist od prijevoza (u prosjeku godišnje oko 900 forinti). Kaptolu nije odgovarao niti jedan prijedlog gradnje mosta, a nije se zabrinjavao ni zbog čestih nesreća koje su se dešavale prilikom prijevoza vodenim putem.

Želja je Vojnog Siska 1848. da se prijevoz preko Kupe oduzme Kaptolu, jer se dosadašnjem prijevozu protive. Međutim, ostavljaju mogućnost Kaptolu da ako hoće može graditi most. Ako ne pristane na gradnju mosta, trgovci Vojnog i Civilnog Siska bili su voljni sagraditi most i prema uloženom kapitalu dijeliti prihod.²⁷

Obale Save, Kupe i Odre bile su izvor bogatstva i života Siščana, stoga su njima posvećivali dužnu pažnju, te su utvrđivane i održavane. Godine 1845. za utvrđivanje vlada je dala 65.000 forinti, što je utrošeno na zabijanje dugačkih pilota u dužini od 25.000 hvati (ili 47.400 m), što je učinjeno do 1848. kada je zatraženo da se u iduće tri godine izvrši obzidivanje riječnih obala (svake godine po 1/3 obale). Učvršćivanje obale je bilo potrebno, da ne bi došlo do rušenja kuća i spremišta robe. Osim toga tražena je pomoć da se cesta od Siska do Capraga tako sagradi da joj poplava ne može naškoditi.²⁸ Molba Siščana da se odobri državna pomoć kako bi obale učvrstili od propadanja bila je posebno važna za uspješno odvijanje prometa, zaštitu naselja i obradivog zemljišta. Zbog revolucionarnih zbivanja na planiranom poslu nisu mogli raditi vojnici banske regimente kao što su to činili ranije. Obale su ostale nezaštićene, stoga je u studenom 1848. u selu Trebarjevu došlo do rušenja savske obale u dužini od 500 hvati (ili 948 m), što je prouzročilo velike štete seljacima u više od 25 sela.²⁹ Seljaci su zatražili od županijske uprave da osigura mjernika koji bi izmjerio novi obrambeni pojas koji bi trebao biti više udaljen od Save.³⁰ Izražena je želja o priključenju dvaju susjednih sela Pračno i Črnc Sisku kako bi se izbjegle razmirice zbog šuma, oranica, livada i pašnjaka. Isto tako je zahtijevano da se dvije zgrade s postojećim zemljištem koje koristi vojska prenesu u

²⁶ AH, Hrvatski sabor 1848, Odbori saborski, kutija br. 76, 1/VI. 1848. Prilog k glavnoj molbi vojničkog Siska, 12.V.1848. Nastojanja oko izgradnje mosta preko Kupe nisu nova. Već su 1815. trgovci Bitroff, Franjo Khern i Mate Janda predlagali izgradnju mosta svojim novcem, a isto su nudili i vladi, ali s pravom da mogu ubirati mostarinu 18 godina, a potom da se preda vladi bez naknade. Direkcija za graditeljstvo je predlagala da most treba dati na korištenje samo 12 godina, jer isti neće koštati kako je predviđeno, tj. kako su trgovci izvršili predračun. Kako su postojala dva različita prijedloga, trgovaca i vlade, i kako je svatko ostao kod svoga prijedloga, tako je propala akcija oko gradnje mosta. Tri godine kasnije ponovno je pokrenuta akcija oko izgradnje mosta, ali ovoga puta trgovci zbog gubitka na žitnom poslu 1817. godine nisu bili voljni da se upuste u izgradnju, a o tome su izvjestili i cara. Do tada nije vršen nikakav prijevoz ni od Kaptola ni od vojnog Siska, a jedini koji su se rijekom služili bili su ribari osobito sela Odre koji su dovozili ribu u trgovište i pritom su po osobi naplaćivali prijevoz 1 krajcar. Kaptol je smatrao da treba prijevoz dati u arendu za iznos od 15 forinti srebra godišnje (zakupnik je bio Klučec). Poslije 1820. uveden je i prijevoz od kola, a iz godine u godinu arenda je povećavana i dosegla je iznos od 1000 forinti srebra za godinu, što je bio značajan prihod Kaptola. Ponovna rasprava o izgradnji mosta započela je 1834. i vodila se oko toga, da li most treba da gradi vlada ili Kaptol. Car Ferdinand je 1835. potvrdio da most treba da gradi Kaptol, a ako on neće da će ga sagraditi vlada.

²⁷ AH, Saborski spisi 1848, Odbori saborski, kutija br. 76, 1/VI.1848.

²⁸ Isto.

²⁹ AH, ZZ, spisi 1848, kutija 141 b, br. 32, 28.XI.1848.

³⁰ Isto.

vlasništvo općine. Zahtjev se odnosio i na zgradu u Hrastovcu u kojoj se nalazila petrinjska šest četa.³¹

Vojnički je Sisak želio da ga na Hrvatskom saboru zastupaju dva zastupnika, da se svi javni i unutarnji poslovi i dopisivanje obavljaju na narodnom jeziku,³² da graničari dobiju civilna prava i da svaka četa može slati po dva zastupnika u Hrvatski sabor. Za održavanje mira i reda zatraženo je osnivanje Narodne straže te javnost sudovanja.³³

Vojni Sisak svojim željama prije svega želi stvoriti uvjete za brži gospodarski razvitak, polažući pritom posebnu pažnju na ujedinjavanje Vojnog i Civilnog Siska, na osiguranje sigurne plovidbe i stanovanja, te razvoja obrta i trgovine. Pritom se naglašava izjednačavanje graničara u pravima s civilnim dijelom Hrvatske. Konačni je cilj osloboditi se vojnog statusa, integrirati se u jedinstveni grad Sisak s pravima po uzoru na slobodne kraljevske gradove.

Obrazlaganje i borba za ostvarivanje želja nastavljena je na zasjedanju Hrvatskog sabora u lipnju i srpnju 1848. godine. Zastupnici kotara Sisak, te Civilnog i Vojnog Siska nisu imali zapaženijih istupa u Hrvatskom saboru. Obično su se priklanjali saborskoj većini. Niz želja nije ostvareno u toku 1848, stoga se borba nastavlja u kasnijim desetljećima 19. stoljeća, osobito borba žitelja Siska za ujedinjenjem i za postizanjem statusa slobodnog kraljevskog grada.

Slobodna vojnička općina Kostajnica održala je svoju narodnu skupštinu 4. svibnja 1848,³⁴ na kojoj su utvrđene teškoće i želje žiteljstva Kostajnice u 52 točke i zatraženo od Zagrebačke županije da ih podrže na Hrvatskom saboru. Općinu Kostajnicu na Hrvatskom saboru zastupao je Nikola Radaković. Želje su opsežne i obuhvaćaju sve važnije odrednice društvenog, političkog, obrazovnog i gospodarskog života Hrvatske s posebnim osvrtom na Vojnu krajinu. Samo manjim dijelom se odnose na žitelje Kostajnice (točka 45. i 46.), tj. na njihove gospodarske teškoće: redovno opskrbljivanje obitelji žitom, drvom, razvoj trgovine s Turskom, uzgoju stoke te pitanju povratka šuma Nartak i »one od Mlinske do Kamenice«, te zemlje, da se sudbene takse ukinu.³⁵ Podsjećaju nas na ukupne zahtjeve krajišnika i zahtijevanja iz ožujka, a manje su izraz 117 potpisanih žitelja Kostajnice koji su prisustvovali skupštini. Prilikom usvajanja želja među prisutnima bili su predstavnici magistrata, svećenici obiju vjera. Želje su nakon skupštine upućene ostalim graničarskim i civilnim oblastima, te banu s molbom da ih podrži.

³¹ AH, Saborski spisi 1848, Odbori saborski, kutija 76, 1/VI.1848.

³² Isto. - U studenom 1848. provodi se odluka školske uprave da se od 1. studenoga svi izvještaji i dopisi moraju pisati na narodnom jeziku. U početku u provođenju te odluke bilo je malo uspjeha i dalje je dominirao latinski jezik. Isto tako »duhovni stol« uputio je pisno u Sisak u kojem se banskom naredbom nalaže župnicima da od početka studenoga matične knjige krštenih, vjenčanih, knjige računa i izvještaje trebaju voditi na narodnom jeziku. (Novine d.-h.-sl., 14.XI.1848, br. 126 i 18.XI.1848, br. 128).

³³ AH, Saborski spisi 1848, Odbori saborski, kutija br. 76, 1/VI.1848.

³⁴ AH, ZŽ, spisi 1848, kutija br. 139, br. 12/1848, Kostajnica 16. svibnja 1848.

³⁵ Isto. - Želje možemo podijeliti u više skupina po svom sadržaju. U prvoj skupini izražena su bitna načelna pitanja odnosa prema Ugarskoj i Austriji. Da se Hrvatskoj omogući samostalna centralna uprava, ujedinjenje svih hrvatskih zemalja, osnivanje sveučilišta u Zagrebu, uređenje zakonodavstva i javno sudovanje. Drugu skupinu čine želje koje se odnose na vršenje javnih službi i »da se naš harvatski jezik« uvede u upravljanju slobodnih vojničkih općina i da se graničarska vojska proglasi narodnom vojskom. Treća skupina odnosi se na »otkup rabote« u slobodnim vojničkim općinama, da se ukinu travarina i batine, precizira korištenje šuma, te da se razvije trgovina i svilogojstvo. Zatim se u četvrtoj skupini ističe uređenje vojničkih općina i da se uvede u red slobodnih vojničkih općina (Gospić, Otočac, Ogulin, Glina, Sisak, Dubica, Jasenovac s Ušticom, Stara i Nova Gradiška, Vinkovci i Mitrovica), da imaju svoje magistrature, a ostale općine da se urede na adekvatan način. U petoj skupini se nalaže što prije uvođenje zakonodavnih normi u Vojnoj krajinu kako bi se podvrgla narodnoj komandi i vojničkom sudu u Zagrebu, što se odnosilo i na financijsku djelatnost i trgovinu solju. U šestoj skupini su izražene želje stanovnika Kostajnice. Izraženo je i niz drugih želja koje u tom kratkom pregledu nisu navedene.

Zahtijevanja općine Jasenovac navedena su u 30 točaka i u mnogo čemu se podudaraju sa željama Kostajnice i ostalih graničarskih mjesta. Specifičnost zahtijevanja jasenovačke kompanije II. banske regimente ogleda se u neposrednim teškoćama žitelja Jasenovca. Prije svega žele slobodno raspolagati općinskom imovinom, financijama i osigurati slobodno trgovanje solju, a u centru pažnje je rješavanje pitanja raznih tegoba u vezi sa šumama, livadama, pašom i dr. Zahtijevanja imaju pretežno socijalni karakter. Sastavljena su 24. svibnja i potpisana od 64 žitelja (14 vlastoručno). Potpisani izražavaju nadu da će njihovi zahtjevi biti ispunjeni i posebno se obraćaju banu Jelačiću.³⁶

Narodni pokret u svibnju okrenuo se izražavanju svojih težnji preko žitelja i zahtijevanja upućenih banu Josipu Jelačiću i Hrvatskom saboru. Građani i seljaci živjeli su u uvjerenju da će objašnjavajući i braneći svoje zahtjeve preko zastupnika u Hrvatskom saboru riješiti brojna pitanja iz gospodarskog i društvenog života Banske Hrvatske i Vojne krajine. Njihovo su sjedinjenje stavljali na prvo mjesto, stoga im je bilo važno da imaju svoje predstavnike u Hrvatskom saboru.

Bansko je vijeće 8. svibnja donijelo Naredbu o provođenju izbora za Hrvatski sabor koja je propisivala tko ima pravo birati zastupnike, o načinu izbora, pravima zastupnika, o glasanju u saboru i trajanju mandata.³⁷ Istodobno formuliranje zahtjeva, želja i biranje zastupnika u Hrvatski sabor znatno je pridonijelo smirivanju stanja. Zahtijevanja će postati instrukcije za izabrane zastupnike koji će ih u odborima i na zasjedanju Hrvatskog sabora obrazlagati i braniti.

Predviđeno je bilo da građane vojnog Siska u Hrvatskom saboru zastupa jedan zastupnik koji je i izabran 31. svibnja. Ipak su građani u to posumnjali, stoga su dan kasnije, nakon što su izabrali zastupnika, uputili pismo (1. lipnja) banu J. Jelačiću u kojem obrazlažu svoj stav o važnosti Siska u gospodarskom, posebno trgovačkom, smislu. U pismu ističu da vojni Sisak zaslužuje pozornost zato što »... Voinički Sisak posli Triesta jest jedno od naipoglavitih trgovišta pod Auštrianskim žezlom, isto mjesto stoji u trgovačkom savezu sa celom Magjarskom, Banatom, Serbiom, Bosnom i Moldaviom, jest središte za celu Taliansku Dalmaciju, Kraïnsku, Korušku, jedna od del Stajerske, gornju granicu i celi hervatski provincial«.

»Na pijacu voiničkog Siska dolazi u vrijednosti svake godine, jedno na drugo, u žitku svake varsti, dugama, morskim espapu, repice, duhanu, presnoi vuni, kerpama, vosku, kahanom pepelu, masti, ladjama (brodovi) i ladjenom oradjom kako i u sagradjenju novih brodovah *dobrih trinaest mili-unah forintu u srebru*, tako da samo voinički Sisak kako ti pravo trgovište smatrati se može, jerbo svi trgovci i iz Civil - Siska, ako žele kakve poslove uvesti, moraju se na pijaci voiničkog Siska sastati.«³⁸

Žitelji Vojnog Siska zahtijevali su od bana da im omogući zastupanje njihovih interesa u Hrvatskom saboru uz pomoć vlastitog zastupnika koji će biti »... kadar potanko izvestje slavnoj saborskoj skupštini priobćiti, koje za procvitanje trgovine u našoj kraljevini od jedne važne smatrati se može.«³⁹

Odlučnost Vojnog Siska da bude direktno zastupljen u Hrvatskom saboru temeljena je na gospodarskoj važnosti, dajući malu važnost vojničkom udjelu

³⁶ AH, Saborski spisi 1848, Odbor za zahtijevanja Vojne krajine, kutija 70, III/8/6, 24. svibnja 1848.

³⁷ Filip Potrebeca, Požeška županija za revolucije 1848-1849, Zagreb 1984, 157 i 158.

³⁸ AH, Hrvatski sabor 1848, Odbori saborski, kutija br. 76, 1/VI.1848. Šesnaest građana vojničkoga Siska uputilo je molbu banu Josipu Jelačiću 1.VI.1848. Dan ranije 31.V. na skupštini trgovačkog vojničkoga Siska izabran je zastupnik Ivan E. Klučec, trgovac.

³⁹ Isto.

u Vojnoj krajini, a upravo za takva mjesta »... od važnosti u pogledu trgovine« predviđeno je izbornim propisima da imaju svoje predstavnike u Hrvatskom saboru. Građani Vojnog Siska nisu se slagali da budu zastupljeni preko zastupnika (četiri) koji će predstavljati II. regimentu na čijem je teritoriju i Vojni Sisak.

U popisu zastupnika⁴⁰ među općinama naveden je i Vojnički Sisak koji će zastupati Ivan Klučec, a za njegova zamjenika je određen Josip Grbeša. Za zastupnika za kotar Sisak izabran je 1. lipnja Franjo Francul, kapelan sisački uz nazočnost predstavnika svih općina, a za njegova zamjenika Eduard Vrbanić.⁴¹ Nekoliko dana ranije 27. svibnja slobodno trgovište Sisak (Civilni Sisak) kao zasebna općina izabrala je za svoga zastupnika Franju Lovrića, koji je dobio pravo da svoga zamjenika u slučaju spriječenosti sam slobodno odredi.⁴²

Zastupnici Petrinje izabrani su 28. svibnja od banskog narodnog pješačkog puka, a potvrđeni su 3. lipnja. Bili su to: Andrija Zorić, Ivan Lucić, Stojan Mašala i Vujo Rešković.⁴³

U vrijeme pripremanja i provođenja izbora za Hrvatski sabor manifestira se narodno raspoloženje i privrženost banu, što se ogleda i u događaju koji se zbio 19. svibnja u Sisku. Toga je dana pristao parobrod »Szabadsag« kojim je doputovao nepoznati mađarski špijun koji je odmah nastavio putovanje u Karlovac.⁴⁴ Sišćani su bili zbog toga ogorčeni. Okupivši se oko broda, protestirali su protiv Ugarske. Premazali su na obje strane njegov naziv, što je učinjeno uz glazbu i pucnjavu topova nedopuštajući da isplovi, premda je brod istakao narodnu zastavu. Protest je izražen zbog neprimjerenog stava Ugarske prema Hrvatskoj, tj. slanja u naše krajeve raznog propagandnog materijala i špijuna, te odnosa Mađara u Pešti prema hrvatskim i srpskim ladama.⁴⁵ Samo dan kasnije (20. svibnja) delegacija Vojnog Siska posjetila je bana u Zagrebu i izrazila mu vjernost.⁴⁶

Zasjedanje Hrvatskog sabora započelo je 6. lipnja. Među verificiranim zastupnicima su i zastupnici općina Sisak Ivan Klučec i Franjo Lovrić, te kotara Siska Franjo Francul. Ivan Klučec izabran je u Odbor za financijska pitanja, koji je imao zadatak da razmatra i donosi prijedloge u pogledu financija, poreza, trgovine, obrta i prometa. Upravo su to ona pitanja koja je istakao Vojni Sisak u svojim željama. Franjo Lovrić je izabran u Odbor za izradu zakona o Vojnoj krajini i olakšanju tegoba krajišnika.

Tijekom zasjedanja Sabora raspravljalo se o nizu važnih pitanja hrvatskog i srpskog naroda. Trebalo je jasno zauzeti stav prema mađarskoj vladi, tj. riješiti odnose između Hrvatske i Ugarske, kako riješiti urbarijalno pitanje, pitanje trgovine solju, riješiti hrvatsko-srpske odnose i dr. Zastupnici općina i kotara Sisak, te Petrinje nisu se posebno isticali u radu Hrvatskog sabora i nisu imali značajnijeg udjela u donošenju odluka, što nam potvrđuje i njihovo

⁴⁰ AH, Sabor Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 1848, kutija br. 76, Popis zastupnika županija, gradova, općina, kaptola i pukovnija za zasjedanje Hrvatskog sabora 1848, I - la. Usporedi: »Zapisnik« podnešenih punomoći narodnih zastupnika za Sabor Trojedine kraljevine koji se ima održati 5.VI.1848, I - 1b; Saborske novine, 88.VI.1848, br. 3 - »Imenik gospode p. n. zastupnikah naroda Hrvatsko-Slavonskog«.

⁴¹ Isto, br. I - 11, I - 11/1.

⁴² Isto, br. I - 12.

⁴³ Isto, br. I - 67.

⁴⁴ Novine d. - h. - sl., 23.V.1848, br. 51. - Karlovčani su špijuna uhvatili i doveli u Zagreb. Kod njega su našli pisma koja kompromitiraju visoke osobe. U izvoru se ne navodi koje su to osobe.

⁴⁵ Isto. - Na ladama u Pešti su uništavali naše zastave.

⁴⁶ Isto. - Na ulazu u grad kod Odranskog mosta svečano je dočeka delegacija sa zastavama i glazbom.

vo sudjelovanje u raspravama, te rad u odborima Hrvatskog sabora. Uglavnom su se priklanjali saborskoj većini.

Zastupnik Franjo Lovrić sudjelovao je u nizu saborskih rasprava. Suprotstavljao se Nemčiću u pogledu rješavanja unutarnjih odnosa u Monarhiji, ističući da je njemu svejedno kakva je kruna »... bila ona od srebra, zlata ili misirače, ja gledam i poštujem onu časnu glavu, koja je nosi i onu dinastiju kojoj kruna pripada.⁴⁷ Naglašavao je da su Mađari prekršili progmatičku sankciju, a Hrvati ne, te zagovara »... da mi (Hrvati - F. P.) uz onoga pristajemo koji krunu nosi, a ne uz onoga, koji je čuva«. Opredjelivši se za Beč tražio je odvajanje od Mađarske i stvaranje Hrvatske s posebnom vladom, što bi značilo mnogo za »...dostojanstvo i blagostanje našeg naroda«. ⁴⁸ Nije bio za pregovore i stoga je radikalno nastupao prema nadvojvodi Ivanu kao posredniku u pomirenju. Podržavao je I. Kukuljevića u zahtjevu da se narod naoruža i da ban dobije punu vlast⁴⁹ i da se poštuje banova ličnost.⁵⁰ Posebno se zalagao da Sisak postane slobodni kraljevski grad,⁵¹ ukazujući da Sisak nije kaptolsko vlastelinstvo već narodno dobro. Suprotstavio se Mati Vukoviću, zastupniku zagrebačkog Kaptola u čemu je bio i podržan od većine zastupnika. U pogledu ukidanja tlake opredijelio se za tolerantan odnos i za očuvanje mira i reda.⁵²

Zastupnik F. Lovrić ističe se svojim suprotstavljanjem Lj. Gaju u nizu pitanja, što je dovelo kasnije u rujnu 1848. rezultiralo polemikom do između njega i Dragutina Galca u Narodnim novinama i Slavenskom Jugu. Lovrić se na saborskoj sjednici 7. lipnja nije složio s Gajem u pogledu odnosa sa Srbima u Vojvodini, ističući da ga Gaj nije uvjerio u potrebu »... s druženja s braćom srpskom i iskrenih ćutanja braće srpske prema nami.« Naglasio je da su ga u to uvjerile »Srpske želje« koje su pročitane na zahtjev Miroslava Kraljevića, zastupnika Požeške županije.⁵³ Takav stav, s obzirom na većinu umjernih narodnjaka, pomalo je nerazumljiv i teško ga je objasniti na temelju skučenih izvora. Kasnije mu »Slavenski Jug« daje prostor da napadne Lj. Gaja i Dragutina Galca.

F. Lovrić se u raspravi složio s mišljenjem zastupnika J. Stojčevića, ističući, da zajednički moramo ići makar to bilo i dvostrukom stazom. »Želje naše braće primamo kao što rekoh u načelu za svoje i s njima ćemo se skupa truditi da se izpune. I ostalo će se lako diplomatičkim putem izravnati.«⁵⁴

Lj. Gaj smatrao da je potrebno odmah podržati želje srpske braće, jer ispunjenje njihovih želja oni smatraju tek onda kada se ispune i naše želje.⁵⁵

Raspravu o odnosima Hrvata i Srba najbolje je formulirao Ivan Kukuljević na 3. saborskoj sjednici 7. lipnja, ističući »... da ćemo želje bratje serbske podupirati ..., mi smo ih uzeli za želje naše, mi ćemo dakle i nastojati da se izpune ... Zato sada mislim, da bi se imao naimenovati odbor jedne i

⁴⁷ Novine d. - h. sl., 13. lipnja 1848, br. 60.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto, 1. srpnja 1848, br. 68.

⁵⁰ Isto, 20. lipnja 1848, br. 63.

⁵¹ Isto, 11. srpnja 1848, br. 72.

⁵² Isto, 15. srpnja 1848, br. 74.

⁵³ Saborske novine, 20. lipnja 1848, br. 7.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto, 8. lipnja 1848, br. 3. - Svoje stajalište Lj. Gaj je iznio na 2. saborskoj sjednici 6. lipnja. Tražio je da se srpskom odboru pridruži jedan odbor Hrvata koji će zajedno sa srpskim odborom poći kod kralja da podrži interese srpskog naroda.

druge strane, koi bi sva ova naša medjusobna odnošenja izradio... za saborno pretresivanje priravio...«.⁵⁶

Nakon ustoličenja bana Josipa Jelačića, patrijarh J. Rajačić je 7. lipnja stigao u Sisak. Nastanio se kod Save Kavića, trgovca narodnjaka, a za sve vrijeme ga je čuvala sisačka Narodna garda. Slijedeći dan pozdravilo ga je i gradsko poglavarstvo, a poslije podne i više trgovaca iz Vojnog Siska. Iz Siska je otputovao parobrodom (9. lipnja) br. 41 (bivši »Kormoran«) svečano ispraćen od žitelja Siska.⁵⁷

Tijekom ljeta, od početka lipnja do početka rujna, Sisak je bio mjesto odakle su se uspostavljale veze sa Srpskom Vojvodinom. Plovidba Savom prema Zemunu imala je višestruku važnost. U Sisak mnogi pristižu da bi otputovali nizvodno Savom do Srijema i dalje. Iz Siska je u pravilu odlazio parobrod svakog tjedna. Zbog raznih teškoća samo ponekad nije otplovio.

Parobrodarsko nadzirateljstvo u Zemunu tražilo je od zagrebačke general-komande da parobrode stavi pod svoju »zaštitu i obranu« te da iste u Sisku zadrži. Doista je 16. srpnja general-komanda izdala naredbu kojom nalaže vlastima da bez njezina naloga ne može parobrod isploviti iz Siska. Tako je parobrod koji je 18. srpnja došao u Sisak zadržan više dana po nalogu potpukovnika Emila pl. Kuševića uz intervenciju vojnika. Trgovci su se tome suprotstavili, osobito Vaso Kavić kome je Kušević zaprijetio zatvorom. To je stvaralo nemir među žiteljima Siska. Putnici su zbog dugog čekanja i troškova uslijed dužeg boravka u Sisku uputili delegaciju u Zagreb u general-komandu da odobri odlazak parobroda.⁵⁸ Nije poznato zašto je zemunsko nadzirateljstvo naredilo prekid plovidbe upravo kada je ban Jelačić boravio u Slavoniji. Vladalo je mišljenje da je tome uzrok mađarska vlada koja je nastojala da se prekinu veze sa braćom Srbima. Osim toga u Sisku su se pojavili mađaroni koji su među graničarima propagirali mađarske interese i žele ih pobuniti protiv Jelačića. Tako banovcima, koji su u to vrijeme krenuli na Dravu, nije bila osigurana obuća, odjeća, prijevoz ni hrana. Pomogli su narodnjaci, građani Siska koji su dali kruh, vino i opremili graničare na Dravu, stoga do pobune nije došlo.⁵⁹

Parobrodom od Zemuna povremeno su dolazili graničari, a narodnjaci u Sisku su budno pazili tko su oni nastojeći spriječiti eventualni dolazak neželjenih osoba mađarona ili mađarskih vojnika. Tako se 17. srpnja u Jasenovcu uputilo dvadeset naoružanih narodnjaka jasenovačkom kapetanu Rajberu s molbom da utvrdi, tko su vojnici na brodu koji je doplovio. Tek nakon provjere brod je mogao nastaviti plovidbu.⁶⁰

U vrijeme zasjedanja Hrvatskog sabora posebna pažnja poklanjana je mjerama sigurnosti. Upućivane su razne instrukcije sucu savskoga kotara i pojedinih općina i traženi su od njih izvještaji o stanju na njihovu teritoriju. Posebno su traženi izvještaji o kretanju sumnjivih osoba koje su praćene i kontrolirane. Trebalo je »... skitnje bezposlicah i drugih sumnjivih putnikah preprečiti svaki pozornim okom prati, te od svakog bez razlike stališa putni list zahtjevaju«.⁶¹ Razlog je takvog postupka bilo nastojanje da se sačuva red, mir i sigurnost. Jozo Čačković, kotarski sudac putujući po općinama

⁵⁶ Isto, 20. lipnja 1848, br. 7.

⁵⁷ Novine d. - h. - sl., 11. srpnja 1848, br. 72.

⁵⁸ Isto, 22. srpnja 1848, br. 77.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Isto. - Narodnjaci su bili naoružani puškama dvocjevka, sabljama, noževima i toljagama. Vojnici koji su došli brodom putovali su za Sisak po nalogu bana J. Jelačića. To je provjereno javnim čitanjem naredbe, što je umirilo žitelje Jasenovca predvođene narodnjacima.

⁶¹ AH, ZŽ, spisi 1848, kutija 139. Izještaj kotarskog suca Joze Čačkovića, 14. srpnja 1848, 697.

savskoga kotara došao je do uvjerenja da je potrebno osnovati narodne straže tamo gdje nisu osnovane, i zatražio je pomoć od Zagrebačke županije.⁶²

Prilikom popisa slobodnih seljaka za narodnu stražu činjene su nepravde. Ponekad iz brojnijih obitelji bio je zapisan za narodnu stražu samo jedan član kao i u manje brojnim obiteljima. Seljaci su slali pritužbe kotarskom sudu koji je intervenirao. Primjer je pritužba seljaka Mihalja Smratkovića iz Bresta na pokupskom vlastelinstvu.⁶³ Navode u pritužbi je potvrdio kao istinite veliki sudac Budimir Praunsperger o čemu je obavijestio Zagrebačku županiju, ističući da će Stefan Smratković i dalje ostati na popisu vojnika ali kao rezerva i da će ići u vojsku samo u krajnjoj nuždi. Taj je prijedlog županijska skupština 7. kolovoza odobrila.⁶⁴

Bilo je slučajeva da oni seljaci koji su pozvani na vježbu odbiju vježbanje dok se privilegirani pojedinci ne pozovu na vježbu. Veliki sudac B. Praunsperger javlja iz Siska podžupanu zagrebačke županije, da je došlo (sredinom kolovoza) 100 momaka koji su odbili vježbat i tražeci da intervenira i da ispravi nepravde.⁶⁵

Isto tako u savskom kotaru plemići se ne žele pokoriti naredbama bana i Zagrebačke županije. Kotarski sudac J. Čačković smatrao je da su dužni ići na stražu kao i neplemići (posebno se to odnosi na mjesto Moravče), jer su oni krivi da su župa i crkva moravačka oštećene. Traži 14. srpnja od županije osam stražara (serežana) za lakše izvršavanje banskih i županijskih naloga. U nizu općina došlo je do incidenata plemića, a sudac nije bio u mogućnosti da ih spriječi, stoga traži županijsku pomoć. To su bili plemići mađaroni koji su se opirali županijskoj vlasti. Čačkoviću je odobreno da uzme serežane iz Sv. Ivana, Dugog Sela ili Veleševa.⁶⁶

Potkraj kolovoza posjetio je ban J. Jelačić Bansku krajinu i boravio među krajišnicima neposredno pred rat s Mađarima. Ta je posjeta imala utjecaj i na raspoloženje u Sisku. U Lekenik je doputovao 19. kolovoza, a isti dan je došao i u Petrinju gdje je svečano dočekan na mostu preko Kupe. Zatim je posjetio Slunj, Glinu, Drežnik, Gospić i preko Ogulina i Karlovca vratio se u Zagreb. Ferdinand 4. rujna piše banu iz Schönbrunn i opovrgava svoju raniju naredbu o njegovu svrgavanju s banske časti (10. lipnja): vraća mu sve časti i traži da nastupa u interesu Monarhije.⁶⁷

Polemika između F. Lovrića i Lj. Gaja u čije ime odgovara Dragutin Galac nastavljena je u drugoj polovici rujna 1848. Lovrićevim napisom u »Slavenskom Jugu« od 10. rujna, u kojem napada Gaja. Lovrić navodi da je Gaj bio u Pešti, kada se javljalo da je u Bistrici i Krapini. Navodi da su takve vijesti došle iz Pešte i Beča i da su za vrijeme Gajeva boravka u Pešti Kossuth i Szemere dali nalog svim novinama da ne objavljuju o Gajevoj prisutnosti u Pešti. Poziva Gaja da kaže da li je bio u Pešti, a ako je bio kakve je razgovore vodio? Lovrić smatra, ukoliko je to istina, da bi to moglo biti vrlo negativno za Gaja.⁶⁸

62 Isto.

63 Isto, kutija br. 140, 26. lipnja 1848, br. b. b. (Upr. odb. 7. kolovoza 1848, čl. 7)

64 Isto.

65 Isto, kutija br. 140, 20 kolovoza 1848, Upravni odbor, 18. kolovoza 1848, br. 10.

66 Isto, kutija 139. Izvještaj ... J. Čačkovića, 14. srpnja 1848, 697.

67 Novine d. - h. - sl., 7. rujna 1848, br. 97 i 22. kolovoza 1848, br 90.

68 Slavenski Jug, 13. rujna 1848, br. 17.

Umjesto Gaja odgovorio je Dragutin Galac prvi podbilježnik Zagrebačke županije u »Narodnim novinama« 14. rujna 1848, str. 402.⁶⁹ Galac naglašava da su to lažne vijesti koje se o narodnjacima šire iz Zagreba u Beč i Peštu. Poslužio se Gajevim dnevnikom da bi pokazao gdje je Gaj bio od 23. lipnja do 31. srpnja 1848. Dokazao je da je boravio u Zagrebu, Bistrici i Krapini.

D. Galac piše 16. rujna 1848. u »Narodnim novinama« da »Slavenski Jug« ne podržava »Narodne novine« i to je razlog zašto nije objavljen odgovor Lovriću. Zaključuje da Gaj niti je htio niti je mogao biti u to doba u Budimpešti. Ostaje Galac čvrsto uz Gaja i njegov dnevnik, tražeći da Lovrić da autentični rukopis članka na uvid kao dokaz, jer sumnja da ga je Lovrić napisao.⁷⁰

U vrijeme rata s Mađarima mnoge različite vijesti iz Srpske Vojvodine i Ugarske stizale su u Sisak najčešće s putnicima koji su dolazili brodovima.⁷¹ Uspostavljena je kontrola vijesti do županijske uprave kako bi se sačuvala sigurnost i mir. U tome se zadatku istakao podžupan Franjo Čačković, nadziratelj sigurnosti. Kontrolirani su popisi osoba kojima je zabranjen ulazak u Hrvatsku, dok se vodi rat s Mađarima. Tako je zabranjen ulaz Antunu Josipoviću i supruzi, Aurelu Kuševiću i mnogim drugima.⁷²

Žitelji Siska i Petrinje podržavali su borbu Srba protiv Mađara i pomagali su ih u toj borbi, a bilo je i onih koji su željeli da se pridruže Srbima u Srpskoj Vojvodini. Tako se sredinom listopada 1848. okupilo u Petrinji sedamnaest ljudi koje je vodio Milić Basrak, majstor - puškar rodom iz Padova sa svoja tri druga i Lazo Popović sa 12 drugova. Sve su to bili mladići iz turske Hrvatske. Među njima je samo jedan bjegunac Malivuk s Drave. Svi su izrazili želju da pođu u Srpsku Vojvodinu, stoga su se obratili Savi Kaviću, moleći ga da im on na parobrodu rezervira mjesta. Kako parobrod nije plovio, on ih je popisao u zajednički pasoš, koji je dobio od patrijarha J. Rajačića i dao im oko 50 forinti, te ih uputio kopnenim putem preko Kutine i tako su mirno otišli do Svinjara. Njihova nastojanja završila su neuspjehom zbog raspada grupe u Svinjarima čiji je dio prešao u Bosnu s namjerom da dovedu još kojeg dobrovoljca, a u stvari su pljačkali tamošnje stanovništvo. U Svinjarima im tamošnje vlasti nisu mogle potvrditi kolektivni pasoš, jer je grupa brojila samo šest ljudi koji su se suprotstavljali tučnjavom, grdili su »bana i njegov barjak«. Prijetili su da će selo Svinjare zapaliti. Graničari su ih svladali, te uz pomoć žitelja Svinjara razoružali i zatvorili. Iz Svinjara su graničari doveli u Petrinju trojicu članova grupe. Utvrđeno je da je Milić Basrak nepoželjna osoba. Zbog njihove pljačke na bosanskoj strani, tamošnji žitelji zaprijetili su selu Svinjari da će ga zapaliti zbog toga što šalje razbojnike.⁷³

Sličnih »samozvanaca« koji su samovoljno lutali bilo je više, a često su se predstavljali kao narodnjaci.

Daleko je bila uspješnija pomoć graničarskih četa koje su upućene u Slavoniju iz Siska. Tako je jedna četa banovačkih graničara upućena u Brod (10. studenoga), nova četa (14. studenoga) u Gradišku (trvdavu), a potom 18. studenoga upućeno je brodom 500 graničara koji su bili naoružani novim puškama. Istim je brodom Bojni odsjek iz Zagreba poslao 382.320

⁶⁹ Isto, 15. rujna 1848, br. 18. Uredništvo napominje da Franjo Lovrić, D. Galca nije nigdje spominjao. Galca nije Gaj ovlastio da odgovara, stoga članak nije uvršten. Uredništvo traži da se sam Lj. Gaj opravda.

⁷⁰ Novine d. - h. - sl., 16. rujna 1848, br. 101.

⁷¹ Isto, 19. listopada 1848, br. 115.

⁷² Isto, 28. listopada 1848, br. 119.

⁷³ Isto, 28. listopada 1848, br. 119 i 11. studenoga 1848, br. 125.

metaka za sve vrste pušaka u Gradišku i Brod i 200.000 kapsla za pije-
montske puške.⁷⁴

Veze Hrvatske sa Srpskom Vojvodinom uspostavljene su vodenim i
kopnenim putem. Rastanak vojnika graničara s obiteljima bio je tužan, ali su
hrabreni da se dobro drže. Te su čete trebale da zadovolje Slavoniju koja je
tražila pomoć jer su joj na Dravi prijetili Mađari.⁷⁵

Jelačićev proglas »seljacima hrvatsko-slavonskim« od 20. studenog 1848.
mirno je primljen u savskom kotaru zagrebačke županije. Na temelju
izvještaja kotarskog suca od 10. prosinca saznajemo kada je i kako i u
kojim mjestima savskoga kotara proglas objavljen i kakvo je ponašanje selja-
ka prema proglasu. Sakupljenom puku Odre 5. prosinca objavljen je i protu-
mačen proglas. Kotarski je sudac išao od sela do sela i proglas objašnjavao i
nije naišao na suprotstavljanje seljaka. Objavljen je proglas 6. prosinca u
Topolovcu, zatim u Prelovšćici i drugim selima. U nekim selima su se seljaci
tužili da nemaju drva za ogrijev. U Sisku 7. prosinca primiše proglas dobro-
voljno, a 8. prosinca sakupljeni su seljaci na Martinskoj Vesi, kojem su sku-
pu prisustvovali i seljaci iz Trebarjeva, proglas su prihvatili. Hrastelničani su
9. prosinca prihvatili proglas, ali uz pritužbe, da nemaju ogrijevnog drveta.
Drva su im od strane vlastelinstva obećana pa su se umirili. Proglase su
prihvatili i proglasili župnici.⁷⁶

Proglas upućen seljacima objavljen je i protumačen u savskom kotaru od
5. do 9. prosinca i to u svim selima. Samo u nekoliko sela seljaci su se
tužili, ali nakon dobivenih obećanja vrlo brzo su se smirili. Stoga bi se mo-
glo zaključiti, da je u Sisku i selima savskoga kotara vladao mir i da je
proglas prihvaćen. Ipak, ukupnim promjenama seljaci nisu bili zadovoljni. Oni
su mnogo više očekivali od Hrvatskog sabora i bana u rješavanju njihovih
tegoba i želja. Stoga će se nemiri seljaka sporadično javljati i u 1849.
godini u selima savskoga kotara. O tome nam svjedoče nemiri seljaka oko
Siska u rujnu 1849. godine.

Seljaci sela Budaševo blizu Siska na topolovačkom vlastelinstvu nisu davali
vlastelinu tlaku i destinu. Seljaci su se dražali pogodbe s vlastelinom do
1832. i od uživanja podijeljenih imanja davali su tlaku, desetinu i neke
druge daće. Kada je 1832. novi urbanski uveden red, odmah ga je županija
proglasila u Budaševu. Godine 1848. tlaka je ukinuta, što su im objavili
županijski suci Praunspenger i Pajanović, a vlastelinstvo se tome nije protivilo
i odmah ih je pozvalo da za plaću obavljaju poslove težaka. Nekoliko
mjeseci kasnije, u kolovozu 1848. počelo je topolovačko vlastelinstvo tvrditi
da Budaševačani nisu urbarijalisti već kontraktualisti, tj. imali su poseban
ugovor i da zbog toga moraju i nadalje davati tlaku, desetinu i druge daće
jer je sloboda proglašena samo za urbarijaliste.

Vlastelinstvo se obratilo Upravnom odboru Zagrebačke županije koji je
stao na stranu vlastelinstva i naredio da seljaci daju težake i ostale daće.
Seljaci se nisu bunili, ali su željeli znati banovo mišljenje i 12. rujna 1848.
sastali su se s njim u Petrinji. Tada im je obećao da će spor riješiti kada
se vrati u Zagreb. U međuvremenu vlasnik topolovačkog vlastelinstva Mirko
Kuković zatražio je od Banskog vijeća da presudi u sporu. Zagrebačkoj je
županiji naređeno da s pomoću vojske skrši otpor seljaka i da ih privoli da
vrše svoju dužnost, što je učinjeno početkom rujna, kada je došlo 100
graničara iz Slunja. Seljaci su pred sudom i dalje ustrajali u traženju

⁷⁴ Isto, 24. studenoga 1848, br. 130.

⁷⁵ Isto, 14. studenoga 1848, br. 126.

⁷⁶ AH, ZŽ, spisi 1848, kutija br. 1416, Upravni odbor, 9. prosinca 1848, br. 35. Izvještaj je poslao
sudac B. Praunspenger 10. prosinca 1848.

pravde, ali su isto tako bili spremni, ako se utvrdi, da nisu u pravu, sve troškove nadoknaditi i tlaku i dalje snositi. Potom su otišli banu u Zagreb. Dok su seljaci tražili pravdu, graničari su bili raspoređeni po njihovim kućama na njihov trošak. Narodnjaci se nisu suprotstavili toj zloupotrebi.⁷⁷

Narodni pokret 1848. u Sisku otvorio je mnoga pitanja njegova budućeg razvoja. Stvorio pretpostavke za stvaranje modernog trgovačko-obrtničkoga grada čemu će mnogo pridonijeti riječni promet. Oslobodenje od zagrebačkoga Kaptola, ukidanje feudalnih odnosa, te određivanja statusa vojnog Siska bitni su rezultati ostvareni tijekom revolucionarnih zbivanja 1848. godine.

Godine 1848. narodni pokret u Sisku doveo je do oslobađanja Civilnog Siska od vlasti zagrebačkoga Kaptola. Uspostavljena je narodna vlast, osnovana gradska narodna straža i izraženo nezadovoljstvo s feudalnim sustavom. Potom su izražavane želje i zahtijevanja koja su upućena banu i Saboru. Izabrani su zastupnici za Sabor koji su tražili da se izmijeni status Vojnog Siska, te da se Civilni i Vojni Sisak ujedine i da dobiju prava slobodnog kraljevskog grada. Ponajprije se željelo izgraditi most preko Kupe. Pokret 1848 nije u potpunosti ispunio želje Siščana, ali je otvorio mnoga važna pitanja njegova budućeg razvoja.

Z u s a m m e n f a s s u n g SISAK WÄHREND DER REVOLUTION 1848

Die Geschehnisse in Zagreb im März 1848 hatten Widerhall auch in Sisak, wo die Nationalbewegung sehr stürmisch begonnen hat, usw. mit der Befreiung des zivilen Sisak von der Herrschaft des Zagreber Kaptols. Die Bürger von Sisak hatten an der Bürgerversammlung am 23. März 1848 deren Herrschaft hergestellt, die städtische Volkswache gegründet und deren Unzufriedenheit gegenüber dem Feudalsystem geäußert. Die Volksstimmung von März bis Mai hat in den freien Ausdrücken der Wünsche und Forderungen resultiert, die formuliert und an den Banus und den Kroatischen Landtag gerichtet wurden. Zugleich wurden auch die Volksabgeordneten in den Kroatischen Landtag gewählt, welche die Aufgabe erhielten, die Wünsche und Forderungen zu erläutern und zu verteidigen. Sisak trachtet in seinen Wünschen, den Status des militärischen Sisak zu ändern, und daß sich das zivile und militärische Sisak vereinigen und es die Rechte einer freien königlichen Stadt bekommt. Primär war der Bau einer Brücke über die Kupa, welche beide Siedlungen verbinden und eine schnellere wirtschaftliche Entwicklung der Stadt sichern würde. Während der Tagungen des Kroatischen Landtages wurde besondere Aufmerksamkeit den Sicherheitsmaßnahmen gewidmet, es wurden Verbindungen mit der Vojvodina, Srijem und Slawonien hergestellt. Im Herbst 1848 wurden die Sicherheitsmaßnahmen wegen der ungarischen Propaganda, dem Krieg mit den Ungarn und der Unzufriedenheit der Bauern verstärkt. Die Banus-Kundmachung an die Bauern im November 1848 wurde im Bezirk von Sisak in den meisten Dörfern ruhig aufgenommen. Nur in einigen Dörfern haben sich die Bauern beschwert, doch nach den Versprechen haben sie sich bald beruhigt. Die Nationalbewegung 1848 hat die Wünsche der Einwohner von Sisak nicht gänzlich erfüllt, daher setzen diese in den darauffolgenden Jahrzehnten des 19. Jhs. ihren Kampf fort. Sisak ist erst 1874 zur freien königlichen Stadt geworden.

⁷⁷ V. Bogdanov, Hrvatska ljevica u godinama revolucije 1848/49, Matica Hrvatska, Zagreb 1949, 440-442. Usporedi Slavenski Jug, 14. rujna 1849., br. 139.

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

U SPOMEN
JOSIPU LUČIĆU

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

Z A G R E B

1994.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

PRIPREMA ZA TISAK:

Hrvoje STANČIĆ

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.